

Werken voor de vijand

Na ongeveer een jaar bezetting was een situatie ontstaan waarbij, volgens Duitse schatting, van elke tien arbeiders in de Nederlandse industrie zeven aan Duitse orders werkten die grotendeels door de directies met goedvinden van de Nederlandse overheid aanvaard waren¹; een aanzienlijk deel van die orders had betrekking op militaire goederen.

De 'Aanwijzingen' hadden de productie van oorlogsmaterieel voor de vijand verboden.

Het Landoorlogreglement bevatte terzake een artikel (het befaamde artikel 52) waar tevoren al veel over te doen was geweest. Het luidde:

'Requisitiën in natura en persoonlijke diensten kunnen van de gemeenten of van de bewoners niet worden geëist dan ter voorziening in de behoeften van het bezettingsleger. Zij moeten in verhouding staan tot de hulpmiddelen van het land en van dien aard zijn dat zij voor de bevolkingen niet de verplichting medebrengen om aan de krijgsv verrichtingen tegen hun vaderland deel te nemen.'

De Tsaristische regering had in 1874 verder willen gaan: zij had op de conferentie van Brussel die wij eerder memoreerden, voorgesteld dat men niet alleen het deelnemen aan krijgsv verrichtingen tegen het vaderland volkenrechtelijk ongeoorloofd zou noemen, maar ook, veel ruimer, 'elke handeling die de vijand zou helpen bij het verwezenlijken van zijn oorlogsv doeleinden.' Die toevoeging was toen verworpen en het oorspronkelijke artikel, in 1874 voor het eerst geformuleerd, was in de twee versies van het Landoorlogreglement (1899 en 1907) ongewijzigd gehandhaafd. Het artikel was in de eerste wereldoorlog door de deelnemende landen, en weer in het bijzonder door Duitsland in bezet België, op ruime schaal overtreden: de Duitsers hadden het Belgische bedrijfsleven in hun oorlogsv productie in een mate ingeschakeld die met 'voorziening in de behoeften van het bezettingsleger' niets meer te maken had en van een redelijke verhouding tussen wat zij voor zichzelf opeisten en wat voor de Belgische burgerbevolking overbleef, was ook geen sprake geweest.

¹ *Zentralauftragstelle: 'Wirtschaftliche Leistung der besetzten niederländischen Gebiete'* (z.d., zomer 1941), p. 2 (Zast, A 10).